

Türkiye'ye Yönelen Afgan Göçünü Toplumsal Cinsiyet Gözlüğüyle Okumak

Çağla Ünlütürk Ulutaş, Pamukkale Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-4589-5659

E-posta: caglau@gmail.com

Fikri Topaloğlu, Pamukkale Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-7544-0532

E-Posta: ftopaloglu.pau@gmail.com

Özet

Türkiye uzun yıllardır Afgan sığınmacılara ev sahipliği yapmasına rağmen gerek resmi kaynaklarda gerekse akademik literatürde Afgan sığınmacılar hakkında yeterli bilgi ve veri bulunmamaktadır. Gerçekleştirilen çalışmalarda ise Afgan göçmenlerin göç süreçleriyle toplumsal cinsiyet arasında nadiren ilişki kurulmuştur. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet bir analitik kategori olarak ele alınmış ve Denizli'de yaşayan Afgan göçmenlerin göç nedenleri, göç süreçleri, sınır geçişleri, işgücü piyasasına ve sosyal yaşama uyum süreçleri toplumsal cinsiyet merceğiyle analiz edilmiştir. Denizli'de 19 Afgan erkek ve 11 Afgan kadın ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Denizli, 1990'lı yıllardan itibaren dünya tekstil sanayi ve üretim zincirine entegre olmuş bir sanayi kentidir. İlk görüşmeler Özbek Afgan Göçmenler Dayanışma Derneği'nde gerçekleştirilmiş, ardından kartopu yöntemiyle diğer görüşmecilere ulaşılmıştır. Araştırma bulgularımız yalnızca yoksulluk ve çatışmanın değil ağır ataerkil normlar, zorla evlilikler ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin de gerek Afgan kadınların gerekse erkeklerin göç etmelerine neden olabildiğini göstermiştir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, boşanma veya eşin vefat etmesi gibi nedenlerle göç eden Afgan kadınlar için göç görece özgür koşullarda yaşamalarını olanaklı kılmaktadır. Buna karşın özellikle tek ebeveyn olan kadınlar için sosyal koruma ve gelirden yoksunluk yeni ve zorlu bir mücadeleye kapı açmaktadır. Araştırmaya katılan genç Afgan erkekler içinse göçün bir erkeklik inşası aracı olduğu söylenebilir. Pek çoğu yoksul ailelerine göndermek üzere para kazanmak için tehlikeli sınırlardan kaçakçılar aracılığıyla geçiş yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ne olursa olsun haneye para gönderme yükümlülüğü, onları her tür ağır çalışma koşuluna boyun eğmeye zorlamaktadır. Bazı katılımcılar bir Müslüman

ülke olması nedeniyle Türkiye’de yaşamayı tercih etmekte, bazıları ise Türkiye’de bir gelecekleri olmadığını düşünmeleri nedeniyle bir başka ülkeye iltica etmek istemektedirler.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Göç, Afgan Göçmenler, Afgan Sığınmacılar, Ataerki.

Reading the Afghan Migration to Turkey through a Gender Lens

Abstract

Although Turkey has been hosting Afghan refugees for many years, there is not enough information and data on Afghan refugees in both official sources and academic literature. In this study, gender was used as an analytical category and the reasons for migration, migration processes, border crossings, adaptation to the labor market and social life of Afghan immigrants living in Denizli were analyzed through a gender lens. We conducted semi-structured face-to-face interviews with 19 Afghan men and 11 Afghan women in Denizli. Denizli, is an industrial city that since the 1990s has been integrated into the global textile industry, and production chain. We held our first interviews at the Uzbek Afghan Migrants Solidarity Association, then we reached the other interviewees with the snowball method. According to our research results, not only poverty and conflict but also heavy patriarchal norms, forced marriages and gender-based violence can cause either Afghan women or men to migrate. Immigration makes it possible to live in relatively free conditions for Afghan women who migrate for reasons such as gender-based violence, divorce, or the death of a spouse. On the other hand, social protection, and lack of income sources, open the door to a new challenge, especially for women who are single parents. It can be said that migration is a means of masculinity building for the young Afghan men participating in the research. Many have crossed dangerous borders through smugglers to earn money to send to their poor families. Regardless, the obligation to send money to the household compels them to submit to harsh working conditions. Some of our participants prefer to live in Turkey while others want to seek asylum in another country, because they think that they have no future in Turkey.

Keywords: Gender, Migration, Afghan Immigrants, Afghan Asylum Seekers, Patriarchy.

Giriş

Afganistan’da uzun yıllar farklı aktörlerin rol oynadığı savaş ve çatışma ortamının sonucunda şiddet, derin yoksulluk, işsizlik ve yaşam tehdidi insanları

göçe zorlamaktadır. Ülke, gerek Küresel Barış Endeksi'nde (2022:4), gerekse Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi'nde (WEF, 2022: 10) sonuncu sırada yer almaktadır. Ülkenin ekonomik koşullarının yol açtığı derin yoksulluğun yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürekli yeniden üretildiği katı bir ataerkillik hüküm sürmekte ve halkın önemli bölümü için temel refah hizmetlerine erişim güçlükleri söz konusu olmaktadır (Bozok ve Bozok, 2020b: 175).

Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen göçlerin 4 aşamasından bahsedilebilir: İki 1978'deki Saur devriminden sonra, Marksist Halkın Demokratik Partisi'nin hükümeti devirip yeni bir rejim kurmasıyla başlayan süreçte yaşanmıştır. Sovyet ordusu ile Mücahitler arasındaki savaş, yaklaşık 4 milyon kişinin komşu ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Bu dönemde Türk kökenli 4000 civarında Afgan Türkiye'deki altı şehre yerleştirilmiş ve 1934 İskân Kanunu'na göre hepsine Türk vatandaşlığı verilmiştir. İkinci büyük akım 1996'da Taliban Afganistan'ın başkenti Kabil'in kontrolünü ele geçirdiğinde gerçekleşmiştir. Üçüncü dönem 11 Eylül saldırısından sonra 2001 yılında ABD öncülüğündeki işgalin yol açtığı göçlerdir. Dördüncü dönem en yüksek Afgan nüfusu barındıran İran ve Pakistan'ın Afgan göçmenleri sınır dışı etmeye başlamalarıyla 2007'den itibaren rotalarını Türkiye'ye çevirmeleriyle açılmıştır. Afgan göçmenler, Türkiye'ye ulaşmak için çoğunlukla düzensiz yolları kullanmaktadırlar (Habibullah, 2021: 44; İçduygu ve Karadağ, 2018, Geyik Yıldırım, 2018: 143). Örneğin MMC (2020:13) tarafından 6 ilde Afgan göçmenlerle gerçekleştirilen anketlerde %83,3'ünün Türkiye'ye düzensiz biçimde göç ettikleri ortaya konmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 2021 Ağustos ayında Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın egemenlik ilanı ile birlikte Afgan kadınlara yönelik baskı ve zulmün artışı medyada sıklıkla yer almıştır. Medyada Afganlara yönelik öne çıkan haberlerden biri de "genç erkek göçünün" yoğunluğuydu. Öte yandan Afgan göçmenlerin kesin sayıları hakkında güvenilir veri olmadığı gibi, cinsiyete göre ayrıştırılmış herhangi bir veri de bulunmamaktadır. Afgan göçmenleri göçe zorlayan nedenler, yaşam koşulları, göç yolları ve sınır geçişleri hakkında sınırlı sayıda değerli saha çalışması bilgi vermektedir (Eryurt ve Koç, 2017; Geyik Yıldırım, 2018; Bozok ve Bozok, 2020; MMC, 2020; GAR, 2021; Augustova, 2021; Buz vd., 2021). İlgili çalışmalarda Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen göçün başlıca nedenleri yoksulluk ve silahlı çatışmalar ile aile birleşimi olarak ortaya çıkmaktadır. Ne var ki Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen göçe yer veren çalışmalar toplumsal cinsiyet rollerinin göç ve göçmenler üzerindeki etkisine, göç kararında ve göç yollarındaki erkeklik ve kadınlık rollerinin biçimlenişine, göçün Afgan göçmenlerin üzerinde yarattığı etkilerin toplumsal cinsiyet açısından farklılaşmasına nadiren odaklanmaktadırlar (Coşkun ve Eski, 2022).

Bu çalışma, söz konusu boşluğu bir nebze doldurmayı amaçlayarak, Afgan göçünü toplumsal cinsiyet merceğiyle analiz edebilmek üzere gerçekleştirilen bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Bu çalışmada Denizli’de yaşayan 19 Afgan erkek ve 11 Afgan kadın ile yarı yapılandırılmış yüz yüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmayla ‘toplumsal cinsiyet farklılıklarının Afgan göçmenlerin göç kararları, göç süreçleri ve göç sonrası yerleşme, eğitim, istihdam ve uyum süreçleri üzerindeki etkileri nelerdir’ ve ‘göç süreçleri Türkiye’deki Afgan topluluğunun toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl etkilemektedir’ sorularına cevap bulmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisine yer verilecek arımdan Türkiye’ye yönelen Afgan göçünün nedenleri üzerinde durulacaktır. Afgan Göçünün Cinsiyeti bölümünde Afgan göçmenler, göç nedenleri ve süreçleri toplumsal cinsiyet merceği ile incelendikten sonra alan araştırması bulguları ilgili literatür ışığında analiz edilecektir.

Göç ve Toplumsal Cinsiyet

Göç üzerine yapılan ilk araştırmalar, öncelikle erkeklere odaklanmış, kadınlar erkeklerin pasif takipçileri ve göç sürecinin ikincil katılımcıları olarak görülmüşlerdir. Bu cinsiyet körü göç analizleri sadece kadınların göç sürecindeki rolünü göz ardı etmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin erkeklerin göç deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini tam olarak keşfetmekte de başarısız olmuştur (Hibbins ve Pease, 2009: 4). Gerek uluslararası gerek ulusal göç yazınında uzunca bir süre görünmez olan kadınlar, feminist sosyal bilimcilerin bu alana dikkat çekmeleri, kadın emek göçünün hızlanması, düşük ücretli hizmet işlerinin küreselleşmesi, bakım açığının şiddetlenmesi ve göçmen kadın emeğiyle kapatılması, bölgesel ve ulus aşırı göç akınlarının yükselmesi, küresel seks ticaretinin hızlanması gibi etkenlerle görünürlük kazanmıştır (Morokvasic 1984, Kofman vd, 2005, Hondagneu- Sothelo ve Cranford, 1999, Pessar 1999). Ayrıca kesişimsellik teorisinin, tek bir kadınlık deneyimi olmadığına, farklı kadınlık performanslarının varlığına ve bu farklılaşmada cinsiyetin yanında sınıf ve etnik aidiyet gibi etkenlerin önemine çektiği dikkat, göçmen kadınların deneyimlerine yönelik ilgiyi artırmıştır. Crenshaw (2001), kesişimselliği, bir azınlık grubundan bir kadın olarak şehirdeki ana geçitte gezinmeye çıktığında ortaya çıkan şey olarak tanımlar. Anayol ırkçılık yoluyla ara sokaklardan biri sömürgecilik, biri ataerkillik sokağı olabilmektedir. Dolayısıyla bu kadının baskının tüm biçimleriyle, çok katmanlı bir baskı biçimiyle mücadele etmesi gerekecektir. Feminist akademisyenler, kadınların göç akımı içindeki konumunun heterojenliğini, işgücü piyasasındaki varlıklarını, refaha katkılarını ve artan siyasi faaliyetlerini vurguladılar ve birçok disiplinde kadınların göçünü

ve özgün göç deneyimlerini gün yüzüne çıkarmayı başarmışlardır (Kofman vd, 2005: 3). 1990'lı yıllarda kadınların göçüne odaklanılmasına rağmen, toplumsal cinsiyet ve göç ilişkisi yeterince ilgi görmemiştir. Toplumsal yaşamın düzenleyici bir ilkesi olarak toplumsal cinsiyet kavramı başlangıçta göç araştırmalarında direnç veya kayıtsızlıkla karşılandı. Göç ve göçmenlik araştırmalarının çoğu, 'ekle ve karıştır' yaklaşımına saplanmış durumdaydı. Bu yaklaşımda kadınlar, eklenecek ve ölçülecek bir değişken olarak 'eklendi' veya kadın göçmenler istihdam, doğurganlık gibi bir alandaki bilimsel çalışmanın odağına koyularak incelendi. Göç kalıplarını organize eden bir dizi sosyal ilişki olarak toplumsal cinsiyet, genellikle göz ardı edildi ve yalnızca kadınlar odak noktası olduğunda dikkate alındı (Hondagneu-Soetelo ve Cranford, 1999: 106; Kaşka, 2022: 38).

Öte yandan feminist göç araştırmacıları, göçün daha karmaşık teorik ve analitik araçlar gerektiren toplumsal cinsiyete dayalı bir fenomen olduğunu, toplumsal cinsiyet analizinin artık yalnızca ailelerin, hanelerin veya kadınların yaşamlarının analiziyle sınırlı olmadığını ortaya koydular. Erkekler ve kadınlar arasındaki tarihsel olarak inşa edilmiş güç ilişkileri kalıplarına ve belirli bir toplumda erkeklik ve kadınlığın yerleşik tanımlarına atıfta bulunan toplumsal cinsiyet düzeninin aynı zamanda kimin ve neden göç ettiğini, kararların nasıl alındığını, göçün, göçmenlerin kendileri ve gönderen ve alan ülkeler üzerindeki etkilerini de belirlediğini daha yüksek sesle ifade etmeye başladılar (Mahieu vd., 2017: 11). Böylece kadın, erkek, LGBTQ+ göçmenlerin yaşamlarında, göçün siyasetinde ve yönetiminde, göçmenlerin işyerlerinde, göçe veya yabancı kökenli nüfuslara yönelik neoliberal politikalar veya refah devleti politikalarında, diasporalarda ve hatta kapitalist dünya sistemi içinde toplumsal cinsiyet analiz edilmeye başlandı (Donato vd. 2006:4- 6).

Toplumsal cinsiyeti göçün nedenleri ve sonuçlarını incelemek için merkezi bir analitik kavram olarak kullanmanın gerekliliği çok sayıda araştırmacı tarafından fark edildi. Böylece erkeklerin ve kadınların göçü nasıl farklı biçimde deneyimlediklerini, farklı kültürlerde ve ulus ötesi göç süreçlerinde ataerkil ideolojilerin ve kurumların nasıl yeniden ürettiklerini, yeniden yapılandırıldıklarını veya sorgulandıklarını ortaya koyan çok sayıda çalışma gerçekleştirildi (Hibbins ve Pease, 2009: 4). Uluslararası yazındakine benzer bir seyir izleyen Türkiye göç yazınında da toplumsal cinsiyetle göç arasında sıkı bir ilişki kurulması 1990'lı yılları bulmuştur. Türkiye'nin göç veren bir ülke konumundan göç alan ülkeye dönüşmeye başladığı bu yıllarda, göç araştırmaları artarken Türkiye'ye yönelen göçmenler içinde Post- Sovyet ülkelerinden yönelen kadın göçmenlerin baskınlığı, feminist araştırmacıların konuya ilgisini artırmıştır. Özellikle ev ve bakım hizmetlerindeki göçmen kadınların koşullarını analiz eden

araştırmalarda çarpıcı bir yoğunluk görülmüştür. Göçmen kadınların ataerkil toplumsal süreçler içindeki durumlarını analiz eden araştırmalar, Suriye'den yönelen kitlesel gle daha da artmıştır (şenses ve Gencoğlu, 2022: 21). Ne var ki uluslararası yazının aksine, Türkiye'de g olgusunu toplumsal cinsiyet merceğiyle ele alan çalışmaların pek azı göçmen kadın deneyimlerinin yanı sıra g sürecindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerine, göçmen erkekliliğin kuruluş biçimlerine ve LGBTQ+ göçmenlere yönelik deneyimlere de yer vermekte ve g araştırmalarında toplumsal cinsiyet kavramını cinsiyetler arası ilişkisel bir mercek olarak kullanmaktadır (Kaşka, 2022: 37). İlerleyen bölümlerde Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen g böyle bir mercekten incelenmeye çalışılacaktır.

Afganistan'dan G Nedenleri: Yoksulluktan, Savaştan ve Ataerkidenden Kaçış

Eryurt ve Koç (2017) tarafından gerçekleştirilen *Türkiye'de Afganistan Uyruklu Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri zerine Analiz*, toplumsal cinsiyet boyutu eksik olmakla birlikte Afgan göçmenlere ilişkin nc nicel araştırmalardan biridir. Bu alışma Türkiye'de bulunan Afganların Türkiye'ye gelmeden önce yaşadıkları ülkeyi terk etme nedenlerinin başında yüzde 17 ile savaş ve i çatışmanın geldiğini ortaya koymuştur. Bunu 'etnik nedenler (%14), ekonomik nedenler (%13), ikamet tezkeresinin uzatılmaması (%12), ülkede güvenliğin sağlanamaması (%11) ve siyasal nedenler (%9)' takip etmektedir. Bu nedenler cinsiyete göre kayda değer bir farklılık göstermemektedir (Eryurt ve Koç, 2017: 91). MMC (2020: 27) tarafından gerçekleştirilen nicel ve nitel araştırmaya katılan Afgan göçmenler ise aileleri ile yeniden bir araya gelmek için; güvenli olduğu, daha iyi yaşam standartlarına sahip olduğu ve çocukları için iyi istihdam ve eğitim fırsatları olması nedeniyle Türkiye'ye göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

Mikro düzeyde, kişisel g nedenleri ve kararları toplumsal cinsiyet rolleri ve konumlarından etkilenmektedir. Örneğin aile içi şiddet, boşanmış veya eşi vefat etmiş kadınlar üzerindeki denetim veya cinsiyete dayalı şiddet ve istismar biçimleri kadınlara özgü g nedenleri olabilmektedir (Mahieu vd., 2017: 12). Eryurt ve Koç (2017: 92) araştırmasına katılanların %46'sı g etmeden önce aile yeleri arasından öldürülenler, %43' yaralananlar olduğunu, dörtte  t tehdit edildiklerini, dörtte biri ailelerinden kaırılanlar olduğunu, beşte biri aile üyelerinin cinsel tacize/tecavüze uğradığını, te biri ailesinden gözaltına alınanların, dörtte biri tutuklananların olduğunu, %17'si ise ailesinde aile içi şiddet yaşandığını belirtmişlerdir (Eryurt ve Koç, 2017: 92). Söz konusu araştırma cinsel şiddet ve aile içi şiddetin oldukça yaygın bir deneyim olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle zorla veya erken yaşta evlendirilmeye yönelik

koru, Afgan kadınların göç nedenleri içinde ön plana çıkmaktadır. Kendi başlarına ya da diğer aile üyeleriyle birlikte Türkiye'ye sığınan Afgan kadınlar için kendilerini veya çocuklarını genellikle kendilerinden büyük erkek aile üyeleri ve tarafından uygulanan şiddet, istismar ve zorla evlilik tehdidi gibi tehditlere maruziyetten korumak sıklıkla ifade ettikleri göç gerekçeleri arasındadır (MMC, 2020). Bir başka göç gerekçesi ise kadınların yaşam tarzlarına yoğun müdahale ve temel hizmetlere erişimleri önündeki yoğun engellerdir. Taliban kadınları burka giymeye zorlamakla ve yanlarında erkek olmadan dışarı çıkmalarını engellemekle kalmamakta aynı zamanda kadınların ve kız çocuklarının sağlık ve eğitim gibi hizmetlere ve istihdama erişimlerini yoğun biçimde kısıtlamaktadır (Habibullah, 2021: 40). Habibullah (2020) tarafından Afgan kadınlarla gerçekleştirilen araştırmada Afgan kadınlar Türkiye'ye göç nedenlerini güvenlik yoksunluğu, derin ekonomik sorunlar, kişisel düşmanlık, namus sorunları, aile içi şiddet, çocuklarının eğitim ve istihdam olanakları ile açıklamışlardır. Habibullah (2020) tarafından gerçekleştirilen bu araştırmaya katılanlardan eşi tarafından terk edilmiş ve iki çocuğuyla yalnız kalan bir kadın, Afganistan'da çevresindeki insanlar tarafından cinsel ve duygusal istismara uğrama riskinin çok yüksek olması nedeniyle her şeyi geride bırakıp, kendisinin ve çocuklarının geleceğini kurmak için Türkiye'ye göç ettiğinden söz etmiştir: "Afganistan'da bir kadın yalnızsa, erkekler onu takip ediyor, hatta duvarlardan atlayarak evine girmeye çalışıyorlar" (Habibullah, 2011: 59). Yalnızca çatışmalar sırasında bir zulüm biçimi olarak değil, aynı zamanda göç, uçuş ve yer değiştirme sırasında da cinsiyete dayalı şiddet yaygındır (Turner, 2017: 44).

Afgan Göçünün Cinsiyeti

Afgan göçü gerek medyanın gerek akademinin gündemine sıklıkla genç erkek göçü olarak geldi. Cinsiyete dayalı ayrıştırılmış resmi verilere sahip olmasak da alanda gerçekleştirilen nicel ve nitel çalışmalar Türkiye'deki Afgan nüfus içinde genç erkeklerin baskın olduğunu doğruluyor. Eryurt ve Koç (2017) tarafından 434 Afgan kökenli hanede gerçekleştirilen çalışma Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvurusu ve statüsü sahibi nüfus içinde erkeklerin payının %54 olduğunu ve %53'ünün 18 yaşından küçük olduğunu tespit etmiştir. MMC (2020) tarafından 6 ilde gerçekleştirilen 341 ankete katılan Afganların çoğunluğu da erkeklerden (%66) ve gençlerden oluşuyor (%65'i 18 ila 30 yaşları arasında). Öte yandan genç erkeklerin Afgan göçmen nüfus içinde görece yüksek sayıda olmasının medyada öne çıkartılması, Afgan erkeklerin 'tehlikeli öteki' olarak damgalanmasına, Afgan kadınların deneyimlerinin ve sorunlarınına göz ardı edilmesine yol açmıştır. Ağustos ve Ekim aylarında Van şehir merkezi ve ilçelerinde yapılan bir saha araştırması sınır geçişlerinde kaçakçıların yakalanmaya karşı önlem olarak farklı hızlarda yürüyen genç erkeklerle kadınları

ve çocukları ayrı gruplara ayırdığını; bu durumun da kalabalık gruplar halinde sınırı geçen genç erkekleri ön plana çıkardığını ortaya koymuştur (Ünay, 2022: 8). MMC (2020: 37) tarafından gerçekleştirilen araştırmaya katılan 141 katılımcı da sınır geçişinde kadınlarla erkekleri ayırdıkları için aile üyelerinin birbirinden ayrıldığını ifade etmiştir.

Afgan göçünün bilinen yüzünün genç erkeklerden oluşması toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayanmaktadır. Freedman (2015) tarafından ifade edildiği gibi, sığınma arayışındaki kadınların sayıca erkeklerden az olması onların göç kararlarını etkileyen sosyal, ekonomik ve politik engellerden kaynaklanmaktadır. Bu engellerin ilki kaynak ülkedeki toplumsal cinsiyet normlarıdır. Bazı ülkelerde kadınların bir erkeğin koruması olmadan yaşamaları, çalışmaları ve seyahat etmeleri, toplumsal olarak kabul görmemektedir. Bu durumda bir kadının evinden çıkıp, uzun bir yolculuğun sonunda bir başka ülkeye sığınması hayal dahi edilememektedir. Bir başka engel kadınların pek çoğunun yolculuk için gereken ekonomik kaynaklara sahip olmamasıyla ilişkilidir. Göç rejimlerinin katılaşmasıyla birlikte artan insan kaçakçılığı ve kaçakçılara ödenen yüksek bedeller, kadınların başka bir ülkeye sığınma olanaklarını daha da güçleştirmektedir. Uzun göç yolculukları kadınların şiddet ve cinsel istismara maruz kalma ve kimi zaman fuhuşa zorlanma riskini de beraberinde getirmektedir. Bu riskler pek çok kadının evde kalma eğilimini güçlendirmektedir. Öte yandan göç yolculuğunun çocukları için taşıdığı tehlikeler, çocuk sahibi kadınları ülkelerini terk etmekten alıkoyabilmektedir. Söz konusu etkenler neden sığınmacılar arasında kadınların sayısının daha az olduğunu ortaya koymaktadır (Freedman, 2015: 256).

Afganistan'dan Türkiye'ye yolculuk ölüm, taciz, tecavüz, hırsızlık, yakalanma, geri gönderilme, caydırma amaçlı açılan ateşlerde vurulma, kaybolma, açlık, susuzluk gibi çok sayıda tehlike içeren uzun soluklu ve meşakkatli bir yolculuktur. Yüksek dağlardan ve çöllerden geçen bu zorlu rota, bir kaçakçıdan diğerine taşınma aşamalarını içerir ve Türkiye'ye ulaşması haftalar kimi zaman ise aylar alır. Göçmen kaçakçılarına ortalama 1200-1500 Amerikan Doları civarında para ödenir (GAR, 2021: 21- 25). Evlerde kalınan süre uzadıkça fiyat artar. Kışın çok daha uzun sürer. Türkiye'ye seyahat, çoğu zaman yolda sayısız beklenmedik olayı da beraberinde getirir ve her adımda, ölümcül coğrafi koşulların yanı sıra kaçakçılar, haydutlar, sınır güçleri ile müzakereler ve mücadeleler yürütülmektedir. İran-Türkiye sınırını geçme girişimi, sınır muhafızları tarafından açılan ateşler, kurt ve tilki saldırıları ve ayrıca donma ihtimali de dahil olmak üzere her türlü öngörülemeyen olaya gebe dir (GAR, 2021: 21- 25; Ünay, 2022: 12).

Göç, bazı toplumlarda çocukluktan erkeklığe bir geçiş törenidir ve göç etmeyi

başaramayanlar, sürekli çocuklukta kalırlar. Bu ilke kadınlar için geçerli değildir. Aksine ataerkil toplumlarda kadın göçmenler, çocukluk yaşını çoktan geçmiş veya evli dahi olsalar bağımlı nüfus kategorisi içinde görülmektedirler (Schover ve Moloney, 2013: 256). Genç Afgan erkekler için göç, sosyal ağlarını dar akrabalık ve komşuluk bağlarının ötesine genişletme fırsatı sunmaktadır. Monsutti (2007: 169) Afgan genç erkek göçünün varoluşlarında gerekli bir aşama, kanatlarını açıp kendilerini kanıtladıkları bir tür erkekliğe geçiş ayını ve yetişkinliğe doğru bir adım olarak algılandığını ifade etmektedir. Yolculuğun tehlikeleri aileden ve evden zor bir ayrılık olarak anlaşılırken, zorluklarla yüzleşme ve para biriktirme kapasitelerini kanıtlamak zorunda oldukları yurtdışında kalış dönemleri bir sınır dönemini temsil ediyor. Afganistan'a dönüşleri ise genellikle evlenip sosyal statülerini değiştirdikleri bir kişilik kazanma dönemi olarak görülebilir (Monsutti, 2007: 169; 177).

Ataerkilliğin tüm toplumsal ilişkiler üzerinde baskın bir düzenleyici role sahip olduğu Afganistan toplumu, erkeklerin geçimi sağlayanlar olarak ve ailelerinin sorgulanamaz ve otoriter reisleri olarak kabul edildikleri ve ev ve bakım işlerinin yaygın olarak kadınlara bırakıldığı bir yapıya sahiptir. Bu durum Afgan erkek göçmenlerin hayatta kalma stratejilerini günlük işlerde en düşük ücretlerle, en kötü ve fiziksel olarak en güvensiz koşullarda çalışarak inşa etmelerine yol açıyor (Bozok ve Bozok, 2020a: 97). Bununla birlikte, göç aynı zamanda geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümünün bulanıklaşmasına da katkıda bulunur. Monsutti (2007: 185), yalnız göç eden Afgan erkeklerin aileleri olmadan yemek, çamaşır ve bulaşık, dikiş gibi kadınlara özgülenmiş tüm işleri yerine getirdiklerine dikkat çeker. Afganistan'da eşi olmayan çok sayıda kadın da yeni sorumluluklar üstlenir, haneyi yönetmeye ve kararları tek başlarına almaya başlarlar. Tarlaları tek başlarına ekip biçerler. Göçün yarattığı zorluk bazen geride kalan kadınlar için yeni bir özerklik alanı elde etmelerine ve daha fazla hareket alanı kazanmalarına olanak verir (Monsutti, 2007: 185).

Afgan nüfusu genel olarak kol gücüne dayalı zor koşullar altında çalışan en büyük güvencesiz işgücünü temsil eder. Araştırmalar, inşaattan tamirhaneye, imalattan çobanlığa, nakliyeden araba tamirciliğine, garsonluktan atk toplamaya kadar geniş bir yelpazede bedensel iş yaptıklarını gösteriyor. (GAR, 2021). Sürekli olarak bir kentten başka bir kente, bir işten diğerine geçerler. Bir Afgan için çalışmak her şey demektir. Para biriktirmek, Afganistan'daki ailelerine para göndermek, daha iyi bir hayat hayal etmek veya hayatta kalmak için durmadan çalışmak zorundalar. Pasaport ve vize sahibi olmanın yüksek bedelini karşılayamadıkları veya pasaport sahibi olsalar da vize alma olanağına sahip olmadıkları için önemli bölümü düzensiz göç yollarına başvurmaktadır (GAR, 2021: 31). Eryurt ve Ko'un (2017: 99) araştırmasına katılanların %2'si Türkiye'ye pasaportlu ve

vizeli bir şekilde, %11'i pasaportlu ama vizesiz, %5'i resmi geçiş noktasından pasaportsuz olarak, %82'si ise gayri-resmi geçiş noktasından pasaportsuz olarak giriş yaptıklarını ifade etmişlerdir. Belgesiz olmak Afganları sürekli sınır dışı edilme korkusuyla yaşamaya zorladığı gibi, istihdamda da ücret hırsızlığı, uzun saatler çalışma, ağır ve tehlikeli işlere sürülme, düşük ücretlerle çalışma gibi her tür sömürü biçimine açık hale getirmektedir. Bu genellikle herhangi bir sosyal etkileşim, boş zaman etkinliği veya dışarıda toplanma olmadan görünmez bir yaşam sürmek anlamına gelir (GAR, 2021: 31). Çileci bedenleri hayatta kalmak ve Afganistan'daki ailelerine geri dönmek için tek sermayeleri haline gelir. Görünmez ve içe dönük yaşamları içinde, yeni gelenleri nispeten daha eskilere bağlayan kendi aralarında yakın bir ağ kurarlar (GAR, 2021: 20). Genç erkeklerin baskın olduğu Afgan zorunlu göçü, homososyal dayanışma ağlarının oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu ağlar aracılığıyla güvenliklerini sağlamaları, iş bulmaları, tehlikelere karşı koymaları ve hayatlarını idame ettirmeleri mümkün olabilmektedir (Bozok ve Bozok, 2020a: 97). Çalışan kişilerin cinsiyetine bakıldığında, hanelerin %83'ünde en az bir erkek çalışan bulunmasına karşın sadece %13'ünde en az bir çalışan kadın bulunmaktadır (Eryurt ve Koç, 2017: 68). Ne var ki bizim araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz Denizli kenti, kadın emeğinin egemen olduğu tekstil üretiminin yaygın olduğu bir kent olduğu için Afgan kadınların ve kız çocuklarının da daha yaygın biçimde işgücü piyasasına girdikleri gözlemlenmiştir. Bu durum Bozok ve Bozok (2020a) tarafından tespit edilen homososyal dayanışma ağlarının Afgan kadınlar arasında da kurulmasını sağlamıştı. Örneğin Afganların sosyalleşmek ve buluşmak için yaygın biçimde kullandıkları İncilipınar Parkı'nda Afgan kadınlar birbirleriyle tanışıp birbirlerine iş bulmaktadırlar. Nitekim Denizli'deki Afgan kadınların %16,1'i düzensiz bir işte çalışmaktadır (Eryurt ve Koç, 2017: 82). Diğer araştırma illeri arasındaki bu en yüksek rakamın kentteki yoğun kadın istihdamı ve tekstil sektörünün baskınlığıyla açıklanması mümkündür. Kadınların %56,8'i çalışmama nedenlerini çocuk bakımıyla açıklamıştır.

Denizli'deki Afganistan Göçmenleri Üzerine Toplumsal Cinsiyet Merceğiyle Gerçekleştirilen Bir Araştırma

Araştırmanın Metodolojisi

Denizli'de 19 Afgan erkek ve 11 Afgan kadın ile yarı yapılandırılmış soru formu eşliğinde, Farsça çevirmen aracılığıyla derinlemesine yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma toplumsal cinsiyet farklılıklarının Afgan göçmenlerin göç kararları, göç süreçleri ve göç sonrası yerleşme, eğitim, istihdam ve uyum süreçleri üzerindeki etkilerini keşfetmek amacını taşımaktadır. Araştırmamızı yürüttüğümüz Denizli ili, 1990'lı yıllardan itibaren küresel tekstil üretim zincirine entegre olmuş bir sanayi şehridir. Tekstil üretimiyle küresel

piyasalara eklenilen ve “Anadolu Kaplanı” olarak anılmaya başlayan bu kent zamanla makine sanayinden, gıdaya, mermerden cam ve çimentoya kadar pek çok alanda ulusal ve uluslararası piyasalar için üretim yapmaya başlamıştır. Turizm, sağlık ve eğitimin başı çektiği hizmetler sektöründeki gelişmelerle birlikte hızla büyüyen bu kent iç ve dış göç için bir çekim merkezi haline gelmiştir (Karadeniz ve Durusoy Öztepe, 2018). Denizli’de sürekli genişleyen imalat ve inşaat sektöründe ucuz işgücü arayışı, kentteki göçmen işgücü arzının da her geçen gün artmasına neden olmaktadır (Ünlütürk Ulutaş ve Akbaş, 2020). Böylece kent, başta Suriyeli, İranlı ve Afganlar olmak üzere çok sayıda sığınmacıya da ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu araştırma kapsamında Özbek Afgan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’nde başlayan görüşmelerin ardından kartopu yöntemiyle diğer görüşmecilere ulaşılmıştır. Görüşmeler derneğin yanı sıra Afgan göçmenlerin yaygın olarak bulunduğu İncilipınar Parkı’nda, Çaybaşı Camii avlusunda, göçmenlerin evlerinde ve Afgan göçmenlerin çalıştığı fabrika, kafe, bakkal gibi işyerlerinde gerçekleştirilmiş ve 35 dakika ile 2 saat aralığında sürmüştür. Görüşmeler, katılımcılardan izin alınarak kayda alınmış ve sonra yazarlar tarafından çözümlenmiştir. Katılımcılardan her birine yazarlar tarafından bir kod numarası verilmiştir. Aşağıdaki tabloda demografik bilgileri yer alan katılımcıların yaşları 18 ile 63 arasında değişmektedir ve tamamına yakını imalat sanayiinde çalışmaktadır. Elde edilen veriler betimleyici analiz ve içerik analizi gerçekleştirilerek sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Katılımcılarına İlişkin Demografik Bilgiler

	Katılımcı Kodu	Cinsiyeti	Yaşı	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı (Varsa)
1	11	Erkek	30	Evli	2
2	12	Kadın	27	Evli	2
3	13	Erkek	32	Bekar	-
4	22	Kadın	40	Eşi vefat ermiş	3
5	31	Erkek	19	Bekar	-
6	42	Kadın	22	Eşinden ayrılmış	1
7	44	Kadın	19	Bekar	-
8	51	Erkek	19	Bekar	-
9	62	Kadın	41	Evli	3

10	72	Kadın	25	Eşinden ayrılmış	-
11	74	Kadın	28	Evli	-
12	75	Erkek	29	Evli	-
13	91	Erkek	24	Bekar	-
14	102	Kadın	25	Bekar	-
15	104	Kadın	50	Eşi vefat etmiş	1
16	111	Erkek	25	Bekar	-
17	112	Kadın	30	Eşi vefat etmiş	2
18	131	Erkek	26	Bekar	-
19	141	Erkek	63	Evli	7
20	143	Erkek	28	Bekar	-
21	145	Erkek	23	Bekar	-
22	147	Erkek	20	Bekar	-
23	149	Erkek	18	Bekar	-
24	151	Erkek	33	Evli	-
25	155	Erkek	21	Bekar	-
26	157	Erkek	43	Evli	5
27	159	Erkek	30	Evli	2
28	171	Erkek	23	Bekar	-
29	231	Erkek	22	Bekar	-
30	262	Kadın	40	Eşinden ayrılmış	2

Araştırmanın Bulguları

i. Sınır Geçişi

Araştırmaya katılanlardan yalnızca üçü Türkiye'ye vize alarak düzenli göç etmiştir. Vize almanın bedeli yüksek olduğu gibi aynı zamanda çok sayıda kişiye rüşvet vermek gerekmesi nedeniyle vize almak çok güçtür. Bunlardan biri Afgan gıda ürünleri satan bir bakkaldır. 4-5 yıl önce 2700 Dolar ödeyerek vize aldığını ifade etmiştir: "Sizin konsül orda var ama biz konsüle gidene kadar, görüşene kadar 10 kişiyi görmemiz lazım (rüşvet vermemiz lazım) ...O, 200 istiyor öteki 500 istiyor. Ama aslında sizin sefir (sadece) 50 dolar istiyor."

Afganistan'dayken Kabil Bankası'nda çalışan Ahter ise, annesi ve kendisi için gereken vize giderlerini karşılayabilmek üzere aylarca maaşını biriktirmiş ve borç almıştır: "Türkiye'de bizi destekleyen bir Afgan arkadaşım 1000 Dolar gönderirsen size davet gönderirim dedi ve onun davetiyle geldik. Kaçakçılarla gelemeydik, saldırıya uğradık. (102)". Ahter gibi çok sayıda kadın için sınır geçişinde kaçakçılar veya hırsızlar tarafından cinsel saldırıya uğrama korkusu bulunmaktadır. Cinsel şiddetin yanı sıra düzensiz sınır geçişlerinin barındırdığı çok sayıda tehlike ailelerin ve yalnız kadınların göçünü güçleştirmektedir:

Türkiye sınırından geçerken tüm varlığımızı hırsızlar çaldı. Hırsızların elinde 2 ay esir kaldık. İran Türkiye sınırında hem kaçakçılar hem hırsızlar hem de teröristler olur. Hırsızlar kişi başı 6000 TL istedi ve zorunlu olarak verdik. O hırsız bizi başka bir hırsızın eline teslim etti, o da her şeyimizi elimizden alıp Van'da bir yere bıraktı. Sınırdan geçiş çok zordu, soğuk, çocuklar ve anamla. Özellikle de 8 saat çocuklarla yürüyüş çok zordu. En çok zorlanan çocuklarla karım oldu. Eşim sınırı geçerken hamileydi. (11, erkek)

Sözü edilen iki katılımcının dışındaki katılımcıların tamamı Afganistan'dan veya İran'dan göçmen kaçakçıları aracılığıyla Türkiye'ye geçiş yapmıştır. Yolculuklarının 4 gün ila 3 ay arasında sürdüğü görülmüştür. Katılımcıların aktarımlarına göre ödenen bedel arttıkça yolculuk süresi kısalmaktadır. Süre ne kadar kısa olursa olsun yolculuk zorlu ve risklidir. Katılımcıların tamamına yakını kaçakçılara ödeyecekleri paranın bir bölümünü borçlanmışlardır ve Türkiye'deki çalışmalarını karşılığında elde ettikleri ücretin bir bölümüyle bu borçlarını ödemektedirler:

İran'dan kaçakçılar aracılığıyla geldim, 4 gün sürdü. Bir arabanın arkasında 7 kişiyle birlikte kaldım 4 gün boyunca. İran'da parayı arkadaşşıma verdim. Yanıma eski Nokia bir telefon aldım. Çalınacağı için kimse yanına yeni telefon almaz. Kaçakçı parayı gönder diyor, sen arayıp arkadaşşını parayı göndermelerini istiyorsun. Ama bazen para eline geçse bile, bana para gelmedi deyip seni serbest bırakmayabiliyorlar ya da yarı yolda bırakabiliyorlar. Bu iş genelde böyle işliyor. 600 Dolar vermiştim. Paranın yarısını biriktirip yarısını arkadaşşımdan borç aldım. Çalışıp ödeyeceğim... Ödemezsene seni rahat koyarlar mı, mecbur ödemek zorundasın. (81, erkek)

Katılımcıların ifadelerinde yer aldığı gibi, düzenli göç kapılarının kapanması ve vize almanın giderek güçleşmesi ile birlikte sınır geçişlerinin büyük ölçüde kaçakçılar tarafından gerçekleştirilmesi, göç yolculuğunun her tür şiddet biçimi ve hatta ölümü göze alarak gerçekleşmesine yol açmaktadır. Sınır geçişlerinde şiddet ve cinsel saldırı biçimlerinin sıkça görülmesi, kadınlar açısından yalnızca saldırıya uğrama korkusu değil, sınırı geçtikten sonra 'cinsel saldırıya uğramış

bir kadın' olarak damgalanma korkusu da yaratmaktadır. Aynı biçimde sınır geçişlerindeki ağır koşullar çocuklu haneler için de daha çok risk içermektedir. Öte yandan kaçakçılara veya vize almak için görevlilere ödenecek yüksek bedelleri biriktirebilmek Afgan toplumunda ücretli istihdam olanağına nadiren sahip olabilen kadınlar için çok daha güçtür. Bu nedenlerin Freedman (2015) tarafından dile getirildiği gibi söz konusu koşulların pek çok Afgan kadını göçten alıkoyduğu öngörülebilir.

ii. Göç Nedenleri: Ataerkiden, Şiddetten ve Yoksulluktan Kaçış

Savaş ve şiddetin yanı sıra yoksulluktan kurtulmak ve hanelerine para göndermek hiç kuşku yok ki Afganistan'dan gelen çok sayıda göçmenin başlıca göç saikidir ve bu, Monsutti'nin (2007) söz ettiği gibi özellikle genç Afgan erkeklere hanenin yüklediği bir görev, hane yaşam stratejisinin de bir parçasıdır. Bir kadın katılımcının Afgan gençlerinin göç motivasyonlarına ilişkin açıklaması son derece çarpıcıdır:

Gençler niye geliyor? Afganistan'da ellerinden hiçbir şey gelmiyor. Sonunda diyorlar ki, gideyim, orada elemanlık bir şey yapayım, 100 TL, 200 TL de olsa aileme göndereyim, bir ekmek de olsa alsınlar. O kadar parası yok ki insanların, ailesiyle birlikte göç edemiyor. Elindeki parasıyla kaçıyor mu, göç mü ediyor ancak onu yapabiliyor. Ve ölümüne yola çıkıyor. Ya yaşayacağım ya yaşamayacağım ya ailemin yaşamını temin edebileceğim diyor. Bunun için ailem kalsın, ben kendim çalışırım diyor. Kendi canını kurtarmak için değil, ailesini kurtarmak için geliyorlar. Bir kişi gelsin diye 5000 dolar istiyorlar. 5000 doları olsa o aile orada rahat rahat yaşıyordu zaten. (42, Kadın)

Katılımcıların tamamının anlatılarından göç öncesinde şiddetin gündelik hayatlarının bir parçası haline geldiği anlaşılmaktadır. Hemen hepsi bu şiddet ortamını göçlerinin temel nedenlerinden biri olarak ifade etmektedirler. Pek çoğu aile ve arkadaşlarını savaş ve terör nedeniyle kaybettiklerini, bazıları arkadaşlarının başlarının kesilişine, aile bireylerinin öldürülmesine dahi şahitlik ettiklerini belirtmişlerdir.

Kofman ve arkadaşları (2005) kadınların karşılaştığı sosyal kısıtlamaların göç akışlarındaki cinsiyet kalıplarını da etkilediğini ifade etmektedir. Evlilik içi uyumsuzluklar ve fiziksel şiddet, mutsuz ve bozulan evlilikler ve boşanmanın imkansızlığı çoğu zaman kadınları göçe zorlamaktadır. Göç aynı zamanda kadınlara ve erkeklere toplumlarında kendilerine yüklenmiş cinsiyet rollerini aşma fırsatı sunar, ancak bu, özellikle kadınlar için önemlidir. Çünkü kadınların davranışları üzerindeki kısıtlamalar genellikle erkeklerden daha fazladır.

Göç, gittikleri ülkelerde kadınların ayrımcılığa uğramalarına neden olabildiği gibi, kendi ülkelerinde maruz kaldıkları baskı ve ayrımcılıktan da kaçmalarını sağlamaktadır. Kadınlar göçü bir direnme aracı olarak kullanabilmekte ve içinde buldukları baskıcı yapıların en azından bazı yönlerinden kaçarak hayatlarını yeniden kurabilmektedirler (Kofman vd, 2005: 21- 22). Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden kadın katılımcıların pek çoğunun da göç nedeni göç öncesi maruz kaldıkları yoğun baskı ve erkek şiddetidir. Erkek katılımcılardan 51, şiddet ve ataerkil muhafazakâr baskı sarmalının Afganistan'daki kadınlar ve kız çocukları için ne denli güvensiz, zorlu bir iklim oluşturduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Benim ablam vardı annem uyuyamıyordu, korkuyordu gece birisi gelip kıza tecavüz edecek diye. Biz geceleri evde hep dolaşıyorduk biri gelip girdi mi eve diye. Birinin başına böyle bir şey geldi mi de o sonsuza dek evde kalacak demek. İstemezler, almazlar. Ya da birinin ikinci veya üçüncü eşi olacak ancak. Taliban'ın yeni kurallarına göre 14-40 yaş arasındaki kızlarını Taliban'a teslim etmek zorundasın. O evlerde Taliban bayrağı asacaksın, onlar gelip kızını alacak. Mesela gündüz bir kıza beğendiler, gece zorla alıp götürürler silah zoruyla. (51, erkek)

Zorla evlilikler de katılımcılar tarafından sıklıkla göç nedenleri arasında sayılmıştır. Çoğunlukla aileler çocuklarını evliliğe zorlasalar da ailenin karşı çıkışına rağmen tehdit ve baskıyla kız çocuklarıyla zorla evlenme girişimleri de söz konusu olabilmektedir. Görüşme gerçekleştirdiğimiz kadın katılımcılardan biri (62) göç nedenini bir yıl önce iki küçük kızıyla zorla evlenmeye çalışan 80 yaşın üzerinde iki erkeğin baskı ve tehditleri olduğunu söylemiştir. Kızlar henüz küçük yaşta, 8. Sınıfta olmalarına rağmen 80 ve 90 yaşlarında çok güçlü ve zengin iki erkek kızlara talip olup istemeye gelmişlerdir. Hatta ebeveynleri, ilk başta, bu yaşlı erkeklerin kızlarını kendi torunlarına isteyeceklerini düşünmüşlerdir. Kızların yaşı küçük olduğu için baba vermeyi kabul etmemiş ancak kızlara talip olan bu iki erkek, kızların peşini bırakmamışlardır. Kızlar, sürekli tehdit edildikleri için polise şikâyetle bulunsalar da hiçbir sonuç alınamamış. Okullarına gelip rahatsız etmeye, yolda önlerini kesmeye başlamışlar. Ardından daha da ileri gidip arabayla kızları kaçırmaya çalışmışlar. En sonunda babalarına arabayla çarpmışlar. Çarpma sonucu iki metre sürüklenen babanın ayakları kırılmış ve beli sakatlanmış. Bu olaydan sonra yaşlı adamların ne kızları ne de ebeveynlerini rahat bırakmayacaklarını anlayıp göç etmeye karar vermişler. Geçimlerini sağladıkları bakkalı devredip borç alarak kaçakçılarla anlaşmışlar ve yola çıkmışlar (62, kadın).

Babası bir kuma alan ve annesini babasının şiddetinden, kız kardeşlerini ise zorla evlendirilmekten kurtarmak istediği için annesi ve kardeşleriyle göç

ettiğini ifade eden bir erkek katılımcımız da bulunmaktadır:

Denizli'ye geleli 1,5 sene oldu. Babamdan kaçtık biz. Annem çocuklarım eğitimsiz kalacak diye çok ağladı. Annem de eğitimsiz ama kızların eğitim almasını çok istiyor. Gerçekten bir kardeşimin İngilizcesi çok iyi. Kız kardeşim hep okul birincisi... Türkiye ile Afganistan anlaşma yapıp bizi geri gönderirse ben denizde kendimi boğarım ama oraya geri gitmem. Beni tutuklar öldürürler Afganistan'da. Ben hayatımı aileme verdim ama kardeşlerimin hayatı mahvolur. Zorla evlendirirler onları, eğitim alamazlar. Annemin göz yaşlarını ben sildim, kardeşlerim o kederi yaşamamasın. (111, erkek)

Bazı erkek göçmenler ise Türkiye'de çalışırlarken hiç yüzünü görmedikleri kadınlarla uzaktan nişanlanabilmektedir. Ataerkil normlar nedeniyle evlenecek çiftin önceden tanışması ve vakit geçirmesi Afgan toplumunda çoğunlukla kabul görmemektedir. Bu durum bazı erkek katılımcılar tarafından içselleştirilmişken, bazıları buna karşı çıkmış ve hatta bu nedenle göç etme yolunu seçmiştir: "Sözlümü ben hiç tanımıyorum, yengem beğendi. Ben fotoğrafını gördüm. Yengem gidip benim için beğendi. Afganistan'da böyle oluyor zaten. Herkes böyle evlenir. Sen onunla tanışıp evlenirsen zaten adı kötüye çıkmış demektir. Annenin babanın eşin konusundaki kararına saygı duyman gerekir." (81, erkek); "Uzaktan evlendirmek için annem baskı yapıyor ama ben reddediyorum. Ben onu beğenir miyim, o beni beğenir mi hiç bilmiyorum. Birbirimizi görmeden olacak gibi değil". (131, erkek)

Bir erkek katılımcı, sevgi bağına sahip olmadığı kuzeniyle zorla evlendirileceği gerekçesiyle Afganistan'dan ayrılarak önce İran'a ardından da Türkiye'ye göç etmiştir: "Ben zorla evlenmemek için kaçtım. Amcamın kızıyla evlendirmek istediler, istemedim. İran'da çalışmaya gittim o nedenle. Anne babam benden izin almadan, bana sormadan evlenmem için karar vermiş." (251, erkek)

Hayatlarını değiştirmek amacıyla göç edenler yalnızca erkek katılımcılar değildir, çok sayıda kadının da Türkiye'ye göçünün arkasında bu gerekçe yatmaktadır. Çünkü göçmen kadınlar, çaresiz ve baskıcı ataerkil yapılara boyun eğmiş pasif kurbanlar değildir. Örneğin eşlerin vefatı, bir dizi sosyal ve ekonomik sorunu beraberinde getirdiğinde göç, kadınlar için bunu değiştirecek bir tür kaçış yolu olmaktadır (Kofman vd. 2005: 26). Bu noktada faillik kavramı, kadın göçmenleri pasif, savunmasız ve bağımlı bir kurban rolüyle sınırlayan klişelerin ötesine geçmemize izin verir. Göç süreçlerinin toplumsal cinsiyet analizi de kadınların kendi göçlerinde ve farklı aşlar içinde dönüştürücü rollerini ortaya koyabilir (Freitas vd. 2015: 214). Bizim çalışmamıza katılan kadınların dikkate değer bir bölümü de eş veya babalarının vefatından veya boşanmadan sonra maruz

kaldıkları ataerkil baskıdan ve şiddetten kaçmak ya da çocuklarının kaderini değiştirmek üzere göç kararı vermişlerdir:

3 yıl önce babam köyden şehre giderken Taliban babamı öldürdü. Babam ölünce annemle bir kadın, bir kız yaşamak, çalışmak çok zordu. Üniversiteye gidip bir yandan da çalışıyordum. Annem de evlere temizliğe gidip çocuk bakıyordu. Ama iki yalnız kadının çalışmasına çok kötü bakıyorlardı. Bizi istismar etmek için bize yaklaşmaya başladılar. Ben saldırmalarına izin vermedim ama telefonla çok eziyet edildi... Biz kadın olarak özgür yaşamak için, kendimizi özgürlüğe kavuşturmak için buraya geldik. (102)

25 Sene önce Taliban işgalinde ailem İran'a gelmiş. Orada büyüdüm, 5 yıl önce halamın oğluyla evlendim. Kendi isteğimleymiş ama bambaşka biri çıktı. Çok kötü günlerden geçtim. Arkamda bıraktım. Şiddet gördüm, ihanet... Orada eşimden boşandım. Ama erkek istemeyince boşanmak çok zor ve uzun sürüyor. Pişmanım dedi ama sonra yine aynı şeyleri yaptı. Benim için bitti her şey. Orada beni çok rahatsız ettiği için buraya geldim. Sonra orada beni tehdit etti, "ben asla başkasıyla evlenmene izin vermiyorum" dedi. Arabayla bana çarpmaya çalıştı birkaç kez. Üzerime hızla sürerek beni korkutup ona dönmemi sağlamaya çalıştı. Afganlar için boşanmak zor. Sanki katilsin. İnsanlar bir şey söyleyecek diye ben evden çıkamıyordum. Bu nedenle babam da asla dışarı çıkmama izin vermiyordu. Evlenmeyi hiç düşünmüyorum, öyle kötü şeyler gördüm ki... Eşimden kurtulduktan sonra dayımla buraya geldim. (82, kadın)

Afgan kadınların önemli bölümü Türkiye'deki ataerkil kalıplara ve ayrımcı uygulamalara karşın göç sonrası kendilerini güvende ve görece daha özgür hissettiklerini ifade etmişler: "Allah Taliban'ın cezasını versin, bütün kadınlar evden çıkamaz oldu... Türkiye'de kendimi özgür hissediyorum, Türkiye devletine milletine teşekkür ediyorum. Dışarı çıkabiliyorum, alışveriş yapabiliyorum." (22, Kadın)

Afganistan'a göre burası daha iyi. Orada abi, baba, koca, kadını bir köşede susturuyor. Çocukları köle gibi çalıştırıyorlar. Kadını eve kapatıyorlar. Kadın için orada yaşamak zor, çünkü farklı gözle bakıyorlar. Geceleri çok rahatsız ediyorlar. Çocuk için de burası daha iyi. Orada insanı intihar etmeye mecbur ederler dul kalınca. Kocam ölünce abileri gelip "çocukları alacağım" diye tehdit etti... Götürseler çocuklarımı köle olarak kullanacaklar. Kızsız evde hizmet ettirecekler erkekse dışarıda çalıştırıp parasını alırlar. Taliban da çocukları kaçırıp köle ediyor. 12 yaşında kızları alıp götürüyor.(112, kadın)

Buraya gelince hayatımız değişti, özgürlük ve demokrasi olan bir ülkeye gelmek

çok güzel. Afganistan'da kadın olarak hayatımız çok zordu. Ev hapsi, dışarı çıkmak yok, gezmek yok, kuaföre gitmek yok. Zorla başörtüsü taktırmaları da çok zor. (62, kadın)

Türkiye'de de bir göçmen kadın olarak yoğun baskı ve ayrımcılığa maruz kaldığını ifade eden Peride (82, kadın), buna karşın Afganistan'da kadınlara bisiklete binmek ve araba kullanmak yasak olduğu için, Türkiye'de ulaşımını bisikletle sağlıyor olmasının dahi önemli bir özgürlük alanı olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmamıza katılan bazı kadınların kendilerinin veya kızlarının hayatlarını dönüştürmek üzere her tür zorluğu göze aldıkları görülmüştür. Türkiye'deki her tür ayrımcılık deneyimine rağmen, eğitim ve istihdam yoluyla kendilerinin ve çocuklarının hayatlarını dönüştürme olanağı yaratmaya çalışmaktadırlar.

iii. Göç Yoluyla Erkeklik İnşası

Afganistan'daki kronik yoksulluk ve işsizlik ile sürekli çatışma ortamı, Afganistan'daki birçok genç erkek gibi, henüz reşit olmayan oğlan çocuklarını da hanenin geçimi için sorumluluk almaya ve göç etmeye zorlamaktadır. Türkiye'ye, bu rolü gerçekleştirmek için uzun mesafeler kat ederek gelen ve çocuk işçiler olarak Türkiye işgücü piyasasına katılan pek çok Afgan çocuk bulunmaktadır (Bronstein, Montgomery ve Eleanor, 2012; Bozok ve Bozok). Bizim araştırma katılımcılarımız arasında da Türkiye'ye 15 ve 17 yaşındayken giriş yapmış olan 2 genç erkek vardı:

Ben kimsesizim, tek başına yaşamak zorundayım. Annem hayatta ama başka birisiyle yaşıyor, babam 2 yaşındayken ölmüş. Eskiden savaşta yaralanmış ve sonra ölmüş... Herhangi bir sınıra yaklaşırsan ya çoban ya kaçakçı, bir adam seni bulur, para karşılığında herkes yolu gösterir... Güvenmesen de orada yaşama şansın yok, güvenmeyip ne yapacaksın? Ben kendi hayatımı kurmak, kendi ayaklarım üzerinde durmak istiyorum. Afganistan'da ne ailem var, hiçbir şeyim yok. Ben Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında kendi hayatımı kurmak istiyorum... Haberlerde Afgan erkekler niye geliyor diyor ama kimse bu Afgan erkeklerinin kalbini bilmiyor, neler hissetmiş, neler görmüş, neler yaşamış? Herkes yaşadığını kendisi bilir. Ben Afganistan'a dair hiçbir şey hissetmiyorum burada yaşamak istiyorum. (31, erkek)

Diğer bir katılımcı, 5 yaşındayken Taliban başhekim olan babasını öldürmüştü. 6 yaşında çiftçilere yardım ederek çalışmaya başlamış ve 17 yaşındayken göç etme kararı almış. Küçük kardeşini de yanına alıp kaçakçılara 1500 Dolar ödeyerek Türkiye'ye geçiş yapmışlar. Yol 45 gün sürmüştü ve daha fazla para isteyen kaçakçılar

tarafından Van'da 12 gün esir tutulmuşlar. Daha sonra kardeşiyle birlikte Erzincan'a gitmişler ve orada polise yakalanınca reşit olmadıkları için yurda yerleştirilmişler. Kendisi 7 ay, kardeşi de 1 yıl orada kalmış. 18 yaşını doldurunca Göç İdaresi Erzincan İl Müdürlüğü tarafından Denizli'ye gönderilmişler:

Geleceğimizi bilmiyoruz, bi karanlık dünyasında yaşıyoruz. Türk milleti bizi istemiyor, medyalarda duyuyoruz eziyet ediyorlar. İnsanlık krizi var maalesef savaş var. Zor durumda olduğumuz için sığındık. Düşünün 3 ülkeden geçerek geliyoruz, bi yanlış yaparsanız direkt gidirsiniz. Kimse orda sizi kurtaramaz. (231, erkek)

Afgan göçmen erkek çocukların temel çabaları evlerine göndermek ve ailelerinin istediği bir kadınla evlenmek üzere çeyiz yapmak için para kazanmaktır. Bu nedenle her tür koşula boyun eğerek iş bulmak ve istihdamda kalmak için büyük çaba harcamaktadırlar (Bozok ve Bozok, 2020: 105):

Benim annem babam yok, yengem ve sözlüm var. Onlara para yolluyorum. Benim sözlüm Türkiye'ye gelmek istemiyor ama ben orada iş bulup geçinemeyeceğim için evlenince buraya getirmek isterim. Sözlüm kaçak yolla gelmekten çekiniyor. Sözlümü de kaçak yolla getirmek zorundayım ama kaçak yoldan gelirse de arkasından konuşurlar, başına neler gelir bilmiyorum. Çok kötü laflar ediyorlar. Kız tek başına gelemez, başına kötü şeyler gelir, onun için gidip kendim getirmek zorundayım... Eşimin çalışmasına izin vermem. Kendim çalışsam yeter ikimize. Afganistan'da kızlar çalışmamalı. Afgan kızlar çalışırsa ona kötü gözle bakarız. Ben onu işe koyarsam, patron bana yaptığı gibi gelip ona bağırsam benim gururum incinir. Herkesin görüşü değişik. (81, erkek)

iv. Afgan Göçmenlerin Çalışma Koşulları

Afgan göçmenler çoğunlukla en ağır işleri gerçekleştiren beden işçileri olarak Türkiye işgücü piyasasında yer almaktadırlar (Öztürk, 2022: 126). GAR (2020) tarafından "çileci beden emeği" olarak adlandırılan Afgan emekçiler, Denizli'de de ağır işlerde uzun süre çalıştıklarını ifade etmişlerdir:

Geldiğim vakit arkadaşlarım çalışıyormuş fırında öyle. 2 yıl o işi yaptım. İstanbul'da hasta oldum. Verem hastası oldum. Orda İstanbul'da bize bakmıyorlardı. Arkadaşım burdaydı "buraya gösterelim" dedi, geldim. Burda baktılar. Bayağı bir tedavi gördüm; 75 gün falan hastanede kaldım. Masraflarım olmadı, zaten devlet hastanesinde bakıyolar ihtiyaç olmadı. Denizli'de öyle her türlü dükkân olsun, fabrikalar olsun karışık işlerde çalıştım. Şimdi taş fabrikasında çalışıyorum. Ağır, zor bir iş. Verem geçireli 2 yıl oldu, şükür iyiyim. Taş işidir yaptığım, makineden alıyorum, makineye veriyorum. Taşı

elle kaldırıyoruz, her türlü var 4-5 kilo var; 20 kilo var. 8'den 5 buçuğa kadar çalışıyoruz. Fazla çalıştığımız oluyor ama ücretini veriyorlar. Aylık asgari ücret veriyorlar. (171)

Ağır çalışma koşulları ve gördükleri kötü muameleye rağmen hanelerinin yoksullukla mücadelelerinin yegâne yolu olan bu koşullara boyun eğmektedirler:

Bazı yaşlı adamlar “bizim ülkemize gelmişler, çalışıyorlar, bizim ülkemizi doldurdular” gibi laflar söylediğini biliyorum. Biz ülkemize dönersek ne iş var ne güç. Ailemize verebileceğimiz hiçbir şey yok. Mecburen diğerlerinin ayak altlarını silerek bir kuruş kazanıp ailemize eklemek götürmeye çalışıyoruz (81).

Çoğu ev tekstili üretimi yapan fason üretim firmalarında kayıt dışı biçimde çalışan kadın katılımcıların önemli bölümü hızlı üretim baskısı, kimi zaman 16 saate uzayan çalışma süreleri ile işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin yoksunluğunu sıklıkla dile getirmişlerdir:

Ben tekstilde çalışıyorum. 5-6 aydır. Çok yoğun ve çok ağır tekstil işi. Ben makineciyim, yetenek sayesinde öğrendim. Ben bir kere elim değince öğrendim. İş ağır, sayı istiyorlar. Mesela yastık dikiyorsan bir günde 1000'den fazla yastık dikmen gerek. Sayaç var, yetiştirmezse maaşın etkileniyor. Saat 10'a kadar mesai oluyor. Ben çok yorulduğum için en çok 900 yapabiliyorum, daha az yapabiliyorum diye bana diğerlerinden daha az ödeme yapıyorlar. Normalde saat sabah 6 akşam 7 arası ama mesai 10'a kadar oluyordu çoğunlukla. Ama fasoncu maaşı azaltıyordu, bazen ödemişti. Biz de bir şey diyemiyoruz ki... Bir gün gitmedin, bir günden daha eksik ödeme olur. (42, kadın)

Bize çalışma izni ve sigorta yapmıyorlar. Benim diğer kız kardeşime 4 bin ceza yazıyorlardı, yalvarınca bir sefer yazmadılar. Ama çalışma izni almıyorlar, izinsiz çalışmak yasak, sosyal yardım da almıyoruz, o zaman hayatımızı nasıl kazanıp nasıl geçineceğiz. O zaman bize bir yol gösterebilir misiniz? (44, kadın)

Katılımcılarımızdan biri işyerinde iş kazasına uğradığı gibi, aynı işyerinin sahibi tarafından dolandırılmıştır. Çalışırken eline dikiş makinesi iğnesi batmış, kemiğine kadar zarar vermiştir. Patron kadını kayıt dışı bir biçimde özel bir doktora götürmüş, doktor ise yalnızca merhem vermiştir. Aylar geçmesine rağmen merhem işe yaramamış, kadın şiddetli ağrı çekmeye devam etmiş ve o elini kullanamaz hale gelmiştir. İş kazası olarak kayıtlara geçmeyen bu kaza sonrası aynı işyerinde çalışmaya devam etmiştir. Patron (Mustafa) herhangi bir tazminat ödemediği gibi ikamet izni alacağı gerekçesiyle kadından 3000 TL para almış ve bu parayı iade etmemiştir: “Vıcdansız Mustafa ne paramızı verdi ne de izin aldı” (104, kadın)

Afgan göçmenler ağır beden işçiliği ve uzun çalışma saatlerinin yanı sıra, kimi zaman yöneticilerden kimi zaman iş arkadaşlarından yönelen kötü muamele ile de karşı karşıya kalmaktadırlar:

İstanbul'da tekstilde hayli uzun sürelerle çalıştık, orada çalışanlar çok terbiyesizdi, çok küfrediyorlardı. Ben benim burada ne işim var diye çok sordum. Aralarında öyle bir konuşuyorlardı ki, kendimle ilgili olduğunu alıyordum. Sabah 8 akşam 7 çalışıyorduk, arada sadece su izni vardı. Yerimizden kalkmak yasaktı. Tuvalet için izin verseler bile söyleniyorlardı. Biri namaza gitti, patron kızdı. (102, kadın)

İş ne kadar zor olursa olsun ne olursa olsun yaparım ama kötü söz işitince o zaman çok canım yanıyor. Şükür şimdiki işyeri çok iyi ama önceki işyerinde herkes çok kötü davranıyordu. Hem patron hem usta hem iş arkadaşları çok kötü davranıyordu. Orası da bir tekstil fasoncusuydu. (72, kadın)

Katılımcıların tamamına yakını göç için kaçakçılara ödeyecekleri parayı borçlanmışlardır ve bir bölümü elde ettikleri gelirin önemli bölümünü borçlarına yatırmaktadırlar: "2mkişinin geliriyle borçlarımızı ödüyoruz, 1 kişinin parasıyla kira elektrik, su." (62, kadın)

v. Türkiye'de Yalnız Bir Göçmen Kadın Olmak

İstanbul'da kendisi de bir Afgan olan eşiyile tanışıp imam nikahıyla evlenerek çocuk sahibi olan bir katılımcımız, eşinden ayrıldıktan sonra Türkiye'de yalnız bir kadın olarak yaşamının ne denli güç olduğunu ifade etmiştir:

Ben hamileyken kocam deport oldu. Denizli'ye geldim. Geri Türkiye'ye gelmedi, aramadı da. Ben ayrılmak istedim, ayrılmamızı kabul etmedi. Afganistan'da ayrılma olmaz dedi. Sonra öğrendim ki zaten Afganistan'da bir hanımı ve çocuğu varmış. Biz imam nikahı yapmıştık. Onun kimliği olmadığı için bekar belgesi alamamıştık. Ben de sonra onun işlemlerini yaparız diye düşünmüştüm. Sonra hanımından haberim olunca da ayrılmama izin vermedi. Hamileyken hep çalıştım. Aile de anlıyor ama kavgalar da oluyor. Yusuf doğunca çocuğumu almaya geldim diye geldi, 1 ay kaldı, geri kayboldu ve Afganistan'a döndüğünü öğrendik. Sonra da çocuğum hanımım ne yapıyor diye aramadı. Ben de ailemle yaşamayı başaramadım. Alt kata taşındım. Emniyetli oluyor, çünkü yalnız bir kadına hem Türk insanlar güzel bakmıyor hem de Afganistanlılar. (42, kadın)

Yalnız yaşayan Afgan kadınlar hem ailelerinin ve çevrelerinin ataerkil baskısıyla hem de çevrelerindeki erkeklerin tacizleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar:

Üç ülke arasında çok fark yok. Burada da hakkınız yok. Hepsi sıkıntı. Afganistan'da daha beter. Bunu Türk kadınlar için söyleyemiyorum, bizim için söylüyorum. Sürekli çevredekiler ne söylüyor? Sürekli rahatsız etme. Türkler en azından polisi arayabilir bir sorun yaşadıklarında, bizim için daha zor. Polisi aramak için Türkçem yeterli değil. Bazı cümleleri anlamıyorum. Bir de telefonda konuşmak daha stresli. Hem de biri bana kötülük yapınca polisi ararsam düşman kazanırım diye korkuyorum. 2 buçuk yıl önce İl Göç İdaresi'ne gittiğimde ne tür sorunların var diye sordular bize. İşin var mı diye sordular. Oradaki bey beni bir işe yönlendirdi ama kötü bir muhitte olduğu için oraya başlamadım. Benden numaramı istedi. Ben sana iş buldum, bir gece geleceğim sen de bana Afgan yemekleri yap dedi. Ben de biz böyle rahat insanlar değiliz dedim. O da iyiliğim karşılıksız mı kalacak dedi. Tekrar online görüşme yaptık, bu olanları anlattım Göç İdaresi'ne. Mülteci kadın olunca devlet dairesinde de polisle de komşuyla da sorun yaşıyorsun. Eşimden kurtulduktan sonra dayımla buraya geldim ve dayımın ailesi buradaydı zaten. 2 Ay onlarla kaldım ama onlardan da baskı gördüm. "Dışarı gitme, böyle giyme, aman bize emanetsin" diyorlardı. Ben İran'da da böyle giyiniyordum ama "biz kapalıyız, sen de kapalı giyin" diyorlardı. O yüzden rahatsız oluyordum. Tek başıma yaşamak da zor oldu. Düşündükçe ağlayasım geliyor. Tek başına bir ev kiraladım komşularım bunu biliyorlar, bu evde tek bir kadın yaşıyor diye erkekler kötü gözle bakıyordu "benimle arkadaş olur musun, benim evime gelir misin" diyorlardı. Gece vakti kapımı çalıp, "bir ses geldi senin evinden bakayım dedim", "evde şu bitti, bu bitti" gibi bahanelerle gelenler oldu. Bazen açmıyordum, biliyordum çünkü. Çok yaşadım. 4 kez ev değiştirdim, kötü mahallede olduğu için ve böyle rahatsız edildiğim için. Burada çok şükür çok rahatım. (82, kadın)

Coşkun ve Eski (2022) tarafından kadın ve LGBTİ sığınmacılarla gerçekleştirilen görüşmelerde de Rebab (82) tarafından dile getirildiği gibi İGİM çalışanları ve tercümanlarının kadın sığınmacılara yönelen suiistimal ve istismarlar ortaya konmuştur.

vi. Göçmenlik, Annelik, Yoksulluk

Tek ebeveyn olarak Türkiye'de yaşayan Afgan sığınmacı kadınlar, tek başlarına yabancı bir ülkede var olma mücadelesini yalnızca kendileri için değil, çocukları için de yürütmektedir. Pek çoğu herhangi bir yerden yardım alamayan bu kadınlar için yoksullukla savaş çok daha çetindir. Eşinin kız çocuğunu satmaya çalışması nedeniyle kaçarak Türkiye'ye sığınan iki çocuk sahibi bir kadın katılımcı, hiç Türkçe bilmediğini, tekstilde kimseyle iletişim kuramadan çok uzun saatler çalıştığını ifade etmiştir. Türkiye'de ne olup ne bittiğine dair hiç haberi

olmadığını, haberleri izleyemediğini, Türklerin kendisine karşı tutumu hakkında dahi bir fikri olmadığını söyleyen Ayişa'nın az uyku ve uzun süreli çalışmayla, içi tekstil ürünleriyle dolu ağır çuvalları taşıyarak geçen günlerinin tek motivasyonu çocuklarını aç ve çatisız bırakmadan hayatlarını sürdürbilmelerini sağlamaktır: "Ben Türkçe bilmiyorum, tek derdim çocuklarımı aç bırakmamak, işe gidip işten geliyorum, bir şeyden haberim yok." (262, kadın)

Çocuğu henüz 3,5 yaşında olan bir başka katılımcı ise, çocuk bakım sorumluluğu nedeniyle düzenli bir işte çalışamamakta, bu nedenle yoksulluk sorununu çok daha ağır biçimde deneyimlemektedir:

Çalışamıyorum. Birkaç yere çocukla gittim. Doğumdan 1 hafta sonra çalışmaya başladım. Hiç yardım almadım. Bebekken kıpırdamıyordu, çok güzel çalıştım. Annelerden de destek almadım. Kendi hayatımı kendim çözebiliyordum. Onlar da 7 kişi 1 çalışanla onlar da zor geçiniyordu zaten. Ama M. Yusuf büyüyünce kıpırdamaya başladı. Bir eve gittik bardakları kırdı. Para vermediler bardakları kırdı diye. O gece çok kötüydü. Ağlayarak eve geldim. Bezi bitmişti. Çok kötüydü, zordu, şükür ki geçti. M. Yusuf'un hassasiyeti var, bazı bezleri bağladığında alerji yapıyor. Her markayı bağlayamıyorum. Bir merhemi var, 19 TL. Gece alerji oldu, kime söyleyeyim dedim. Karşımızda yazlı bir hanım oturuyor. Bazen ona yemek yapıyorum, biz de o yemekten yiyoruz. Hayat öyle geçiyor. O hanıma gittim, dedi ki bana banyo yaptır, onu yıkadım, 20 TL verdi. Koşa koşa nöbetçi eczaneden merhemi aldım, iyileşti. (42, kadın)

Hanedeki erkeklerin vefatı, engelli olmaları, sınır dışı edilmeleri veya sınır dışı edilmekten korkmaları, kadınları ve kız çocuklarını hanenin temel gelir getiricisine dönüştürmektedir. Bu durum egemen toplumsal cinsiyet rollerinde bir kırılma yaratmaktadır. Örneğin katılımcılarımızdan birinin hanesinde kendisinin yanı sıra iki kız çoğu çalışmakta idi, eşi engelli olan katılımcının 16 yaşındaki oğlu ise çalışırken polis tarafından yakalanarak serbest bırakılmıştı. Tekrar yakalandığı koşullarda sınır dışı edilmekten korkan erkek çocuk, bu korku nedeniyle evden dışarıya adım atmamaya başlamıştı. (62, kadın)

Eşinin vefatından sonra tekstilde çalışarak iki çocuğunu büyötmeye çalışan bir kadın katılımcı ise, babasının vefatının ardından çocuklarının ağır psikolojik sorunlar yaşadıklarını, bir yandan da okulda uyum sorunlarıyla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. Gelir getirmek için çalışmak zorunda olan Zarife, bu zor zamanlarda çocuklarına yeterince destek veremediği için kaygılanmaktadır: "Bir yandan çocuklarımın yanında olmalıyım ama bir yandan çalıştığım için zor. Devletten yardım alıyorum ama o da kiraya gidiyor. Çocukların okul masraflarını, defter, kalem, kitap masrafını bile borç alarak yaptım." (112)

vii. Hayat Planları

Eğitimi yarıda kalmış genç Afgan kadınların hepsinin gelecek hayali eğitimlerini tamamlayıp vasıflı bir iş sahibi olmaktır. En çok doktor, mühendis ve öğretim olma hayallerini paylaşmışlardır. Bazıları fasonda çalışırken bir yandan açık liseyi okumakta, bazıları ise fasonda kazandıkları paranın bir kısmını üniversite eğitimi için biriktirmeye çalışmaktadır. Katılımcılarımızdan birisi, tekstil işçiliğinden elde ettiği gelirin bir bölümünü üniversite sınavına hazırlık için matematikten ders almaya ayırmaktadır.

Katılımcıların birçoğu Kanada ve Almanya gibi üçüncü bir ülkeye giderek daha yüksek bir refaha kavuşacakları, güvenceli biçimde yaşayacakları bir hayat sürmeyi hayal etmektedirler: “Bu hayat daha iyi olsun istiyorum. Başka bir ülkeye gitmezsem hayat çok zor. Benim hayatım zaten mahvoldu, çocuklarımla kurtulsun.” (112)

Canada’ya gitmek istiyorum. Türkiye’de kalmaya devam etmek zorunda kaldığımı bile düşünemiyorum, gözlerim yaş doluyor. Bir an önce üçüncü bir ülkeye gitmek istiyoruz. Hedefim tüccar olmak. Gittiğim ülkeye bağlı ihracat yapmak istiyorum. (102)

Kendilerinin ve/veya çocuklarının hayatlarını dönüştürme hedefiyle göç yollarına düşen Afgan kadınların bir bölümü, Türkiye’de işgücü piyasasında ve gündelik hayatta karşılaştıkları güçlükler nedeniyle daha özgür olabilecekleri, temel haklara daha kolay ulaşabilecekleri ülkelere gitmenin hayalini kurmaktadırlar.

Sonuç

Türkiye’ye yönelen Afgan göçü bir erkek göçü olarak görünmektedir ve bunun arkasında yatan nedenlerin önemli bölümü toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalıdır. Bu çalışmada Afganistan’dan Türkiye’ye yönelen göçü anlayabilmek üzere, toplumsal cinsiyet, yalnızca kadınlar için değil; erkekler için de analitik bir araç olarak kullanılmıştır. Çalışmamızda, yoksulluk, işsizlik ve Taliban tehdidine ek olarak, güçlü ataerkil kültürün de göçe zorlayıcı bir etki yarattığı görülmüştür. Örneğin bazı katılımcıların göç nedenlerinin aile içi şiddetten ve zorla evlendirmeden kaçmak olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışma kapsamında mevcut literatürden farklılaşan bir bulguya da rastlanmıştır: Zorla evlendirmelerin ve aile içi şiddetin sadece kadınları ve kız çocuklarını göçe zorlamadığı, erkeklerin de bu nedenlerle göç edebildiği tespit edilmiştir. Katılımcıların arasında zorla evlendirildiği için kaçan bir erkek ve kızlarının kaçırılarak zorla evlendirilmesine engel olmak için göç kararı alan bir baba da vardır. Aynı şekilde eşlerinin şiddeti nedeniyle Türkiye’ye sığınan kadın katılımcıların yanı sıra annesini ve kız

kardeşlerini babasının şiddetinden korumak için göç eden bir erkek katılımcı da olmuştur. Eşlerinin ve babalarının öldürülmelerinin ardından kadınların tecavüz ve ölümlerle tehdit edilmeleri de göçün bir başka nedenidir. Göç nedenlerinin yanı sıra sınır geçişi, göç sonrası uyum, iş ve ev arama deneyimlerinin de kadınlar ve erkekler için çarpıcı biçimde farklılaştığı tespit edilmiştir. Birçok katılımcı, Afgan toplumunda kaçakçılar aracılığıyla göç eden kadınlara genellikle taciz ve tecavüze uğradıkları için olumsuz bir bakış açısının olduğunu ifade etmiştir. Erkeklerin aile geçimini sağlamak amacıyla erkeklik rollerinin bir uzantısı olarak göç etmelerinin yanı sıra, kadınların göç yollarında karşılaştıkları zorlukların ve sonrasında damgalanmalarının da Afgan erkeklerin kadınlardan daha çok göç etmelerinde etkili olduğu görülmüştür. Özellikle genç Afgan erkekler için kültürel olarak 'erkeklığe adım atma' anlamını taşıyan göç, sırtlarına henüz genç yaşlarında geride bıraktıkları ailelerinin ve çoğunlukla hiç yüzünü görmeden nişanlandıkları kadınların hayatlarını idame ettirme yükümlülüğü yüklemektedir. Bu sorumluluk işgücü piyasasındaki her tür zorluğa boyun eğerek çalışmalarına yol açmaktadır.

Göç nedenlerinin, süreçlerinin ve göç sonrası işgücü piyasasına eklenme biçimlerinin de toplumsal cinsiyet temelli olarak farklılaştığı görülmüştür. Afgan toplumdaki ataerkil normların baskınlığı, göç sürecinde değişebilmekte, toplumsal cinsiyet ilişkileri göçle birlikte yeniden kurulabilmektedir. Kadınların çalışmasına yönelik olumsuz bakışa karşın, yoksulluk, eşlerin veya erkek çocukların vefatı ya da sınır dışı edilmesi, kadınları işgücü piyasasına katılmaya yöneltmekte ve hanenin temel getiricilerine dönüştürebilmektedir. Cinsiyetçi kalıplar göç sonrasında da varlığını sürdürmekle birlikte, göç, kadınların şiddetten kaçabilmeleri, boşanabilmeleri ve hayatlarının yönetimini ellerine alan birer aktöre dönüşmeleri için olanak sunabilmektedir. Eşlerinin şiddetinden kaçarak Türkiye'ye gelmiş olan araştırma katılımcılarının hepsinin tekstilde çalışarak ve bazılarının yarıda kalan eğitimlerini sürdürerek hayatlarını yeniden inşa ettikleri görülmüştür. Öte yandan yalnız bir kadın olmak damgalanmaya ve tacize maruz kalmalarına yol açabilmektedir.

Kaynakça

Augustova K. (2021). The Border Landscape in Eastern Turkey after the Taliban's Takeover of Afghanistan, *IPC–Mercator Analysis*, September 2021.

Bozok M. ve Bozok, N. (2019). The household, the street and the labour market: masculinities and homosocial solidarity networks of Afghan migrant boys in a squatter neighbourhood in Istanbul. *NORMA*, 14 (2), 96-111.

Bozok N. ve Bozok, M. (2020). "Pandemi Mevcut Sorunları Derinleştirdi": İstanbul'da

Kayıtdışı Afgan Göçmenler, Sağlık, Hastalık ve Kovid-19 Pandemisi. *Göç Dergisi*, 7 (2), 165 – 188.

Bronstein I., Montgomery P. ve Dobrowolski S. (2012). PTSD in asylum-seeking male adolescents from Afghanistan. *Journal of Traumatic Stress*, 25(5), 551–557.

Buz S., Canlı M. ve Aygüler E. (2021). *Trabzon’da Yaşayan Afgan Sığınmacıların Profili ve Gereklerinin*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Coşkun E. ve Eski B. (2022) Toplumsal cinsiyet Perspektifinden Türkiye’nin Sığınma Sistemi. İçinde: Emel Coşkun, Selmin Kaşka, Lucy Williams (Der.). *Göçmen ve Mülteci Kadınlar Türkiye’de Araştırma, Politika ve Uygulamada Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı*, İstanbul: Bağlam.

Crenshaw K. (2001). “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence against Women of Color”, *World Conference Against Racism*, www.hsph.harvard.edu/grhf/WoC/ feminisms/crenshaw.html. Son erişim tarihi, 17.10.2022.

Donato K vd. (2006). A Glass Half Full? Gender in Migration Studies, *International Migration Review*, 40 (1): 3-26.

Eryurt M. A ve Koç İ. (2017). *Türkiye’de Afganistan Uyrıklı Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye’ye Geliş Sebepleri, Türkiye’de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Freitas A, vd. (2012). Explaining Female Migration and Integration Patterns: A Transversal Analysis. İçinde: T.Christiane, M. Martiniello, A. Rea, J. Wets. (Der), *Femigrin*, Brussels: Ghent Academia.

Freedman J. (2015). Gendering the International Asylum and Refugee Debate. New York: Palgrave.

GAR (2021). *Ghosts of Istanbul: Afghans at the Margins of Precarity*, İstanbul: Gar.

Geyik Yıldırım, S. (2018). Immigration and Afghans: ‘Consistent Refugees’, *The Journal of Migration Studies*, 4(2), 128-159.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021), <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>. Son erişim tarihi (30.09.2021).

Habibullah F. (2021). *Social Integration of Afghan Migrant Women Living In Zeytinburnu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Hibbins R. ve Pease, B. (2009). Men and Masculinities on the Move. İçinde: Donaldson, Mike; Hibbins, Raymond; Howson, Richard; Pease, Bob (Der.). *Migrant Men: Critical Studies of Masculinities and the Migration Experience*. New York: Routledge, 1-19.

Hondagneu-Sotelo P. ve Cranford C. (1999) Gender And Migration, İçinde: J.Saltzman Chafetz (Der.). *Handbook of the Sociology of Gender*. New York: Kluwer Academic/

Ünlütürk Ç ve Topaloğlu F (2023). Türkiye’ye Yönelen Afgan Göçünü Toplumsal Cinsiyet Gözlüğüyle Okumak. *Mülkiye Dergisi*, 47(1), 170-197. 195

Plenum Publishers.

Karadeniz O. ve Durusoy Öztepe N. (2018). *Denizli’de Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, Ankara: Gazi.

Kaşka S. (2022). “Kadın” ve “Toplumsal Cinsiyet”in Keşif Süreci: Türkiye’de Göç Araştırmalarının Yörüngeleri. İçinde: Emel Coşkun, Selmin Kaşka, Lucy Williams (Der.). *Göçmen ve Mülteci Kadınlar Türkiye’de Araştırma, Politika ve Uygulamada Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı*, İstanbul: Bağlam.

Kofman E. ve Phizacklea A., Raghuram, P. and Sales, R. (2005) Gender and international migration in Europe. *Employment, Welfare and Politics*, London: Routledge.

Küresel Barış Endeksi (2022). <https://www.visionofhumanity.org/maps/#>, Son ziyaret tarihi 27.11.22

Mahieu R., Timmerman C. ve Heyse P. (2015). New Dynamics in Female Migration and Integration. İçinde: C.Timmerman, M. Martiniello, A. Rea, J. Wets (Der.). *Gender-Sensitive Migration Research Theory, Concepts and Methods*, New York: Routledge.

MMC (2020), Destination Unknown-Afghans on the move in Turkey, Available at https://mixedmigration.org/wpcontent/uploads/2020/07/115_destination_unknown_research_report.pdf. Son ziyaret tarihi 29.09.2021.

Monsutti A. (2007). Migration as a Rite of Passage: Young Afghans Building Masculinity and Adulthood in Iran, *Iranian Studies*. 40:2, 167-185.

Morokvasic M. (1984). Birds of Passage are also Women. *International Migration Review*, 18 (4), 886-907.

Pessar P. R. (1999). Engendering Migration Studies. *American Behavioral Scientist*, 42(4), 577–600.

Öztürk, M. (2022). Göçmen Kadınlarla Ortak Bir Politika Mücadele İçin Doğru Soruları Sormak. İçinde: Emel Coşkun, Selmin Kaşka, Lucy Williams (Der.). *Göçmen ve Mülteci Kadınlar Türkiye’de Araştırma, Politika ve Uygulamada Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı*, İstanbul: Bağlam.

Turner S. (2017). Victims of Chaos and Subaltern Sexualities? Some Reflections on Common Assumptions about Displacement and the Prevalence of Sexual and Gender-Based Violence. İçinde: S. Buckley-Zistel and U. Krause (Der.). *Gender, Violence, Refugees*. New York ve Oxford: Berghahn Books.

UNHCR (2020), <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=DR9QoF>

Ünay H. (2022). Türkiye’ye Yönelik Afganistan Göçüne Yerelden Bakmak: Van Saha Araştırması Çalışma Raporu. Ankara: GAV.

Ünlütürk Ulutaş Ç. ve Akbaş S. (2020). The Most Invisibles of the Invisibles: Female Syrian Labour in a Global Factory City, içinde: L.Williams, S. Kaşka ve E. Coşkun (Der.). Women, Migration and Asylum Seeking in Turkey: Developing Gender-Sensitivity in Migration Research, Policy and Practice. Switzerland: Palgrave Macmillan, 193-212.

Schrover M ve Moloney D. (2013). Gender, Migration and Cross-Categorical Research. İçinde: M. Schrover ve D. M. Moloney (Der.). Gender, Migration and Categorisation: Making Distinctions between Migrants in Western Countries, 1945-2010, Amsterdam: Amsterdam University Press, 255 – 264.

Şenses N. ve Gençoğlu F. (2022). Türkiye'deki Göç Araştırmalarında Göçmen Kadın Öznelliği Tartışmaları. *Fe Dergi*. 14 (2), 17- 32.

WEF (2022). Global Gender Gap Report, <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2022>, Son ziyaret tarihi 27.11.22

Wojnicka K. ve Pustułka P. (2017). Migrant men in the nexus of space and (dis) empowerment. *NORMA*. 12 (2) , 89-95.

Yıldırım S. G. (2018). Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.

Yuval-Davis N. (2006). Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies*. 13(3), 193–209.